

Bogusław Tymecki

Notariat w wybranych krajach Europy Środkowej, przystępujących do Unii Europejskiej

Przedmiotem opracowania będzie aktualny stan notariatu w niektórych państwach przystępujących z dniem 1 maja 2004 r. do Unii Europejskiej. Chodzi o notariaty Słowenii, Czech, Słowacji i na Węgrzech¹.

Notariat w wybranych państwach środkowoeuropejskich zostanie przedstawiony z uwzględnieniem rozwoju historycznego, statusu prawnego notariusza oraz rodzaju czynności notarialnych.

Przy analizie statusu prawnego notariuszy punktem odniesienia będzie Europejski Kodeks Statusu Notariusza, opracowany przez Konferencję Notariatów Unii Europejskiej – CNUE.

I. Rozwój historyczny

Po II wojnie światowej notariat na terenie dzisiejszej Republiki Słowenii został rozwiązany. Jego czynności początkowo przejęły sądy, a w późniejszym czasie część czynności, dotychczas notarialnych, powierzono samorządowi terytorialnemu i adwokatom.

¹ W przygotowaniu tego tekstu wykorzystane zostały materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Center of Legal Competence w Wiedniu w marcu 2003 r. Materiały te zostały opublikowane w zbiorczym wydaniu *Notarbild in Mitteleuropa* pod redakcją Waltera H. Rechbergera, Wien-Graz 2003. Na wydanie to składają się między innymi opracowania K. Kovacs, *Notarbild in der Slowakischen Republik*; R. Gajsek, *Notarbild in der Republik Slowenien*; E. Mrzena, *Notarbild in der Tschechischen Republik*; T. Parti, V. Janicsek, E.O. Albert, *Notarbild in Ungarn*.

Idea powołania wolnego notariatu zrodziła się w połowie lat osiemdziesiątych i w jej następstwie, z dniem 1 czerwca 1995 r. weszła w życie ustawa – Prawo o notariacie, która ponownie wykreowała instytucję notariusza, rozumianą jako bezstronna instytucja publiczna, funkcjonująca w dziedzinie postrzeganej dotychczas jako deficytowa.

Notariusze zostali zobowiązani do przestrzegania obowiązującego prawa, zapewnienia stronom ochrony i bezpieczeństwa obrotu prawnego, celem zmniejszenia liczby sporów (jurysdykcja prewencyjna). Państwo przekazało reaktywowanemu notariatowi kompetencje do sporządzania dokumentów publicznych i dokonywania innych czynności urzędowych.

Według przepisów słoweńskich, notariusz może dokonywać czynności na obszarze całej Republiki, za wyjątkiem spraw zleconych mu przez sąd. Według ustawodawcy słoweńskiego, zagraniczne dokumenty notarialne mają moc prawną równą dokumentom krajowym, pod warunkiem wzajemności.

Współczesny notariat czeski został zreprivatyzowany na podstawie ustawy obowiązującej od dnia 1 stycznia 1993 r. Funkcjonujący dotychczas notariusze byli urzędnikami państwowymi. Po reprivatyzacji notariat wrócił do swoich tradycji sprzed roku 1952, wykorzystując wiele doświadczeń notariatów krajów sąsiednich i odgrywając znaczącą rolę w przemianach społecznych ostatnich lat.

Przed dniem 1 stycznia 1993 r., kiedy to powstała Republika Słowacji, na jej terenach funkcjonował notariat z wieloletnią tradycją. Powstanie nowoczesnego notariatu na obszarach, do których należała Słowacja do roku 1918, należy datować na dzień 1 sierpnia 1875 r. Notariusze wykonywali wolny zawód na obszarze dzisiejszej Słowacji aż do utworzenia Czechosłowacji w lutym 1948 r.

W 1949 r. uchwalono ustawę, mocą której między innymi notariat stracił charakter wolnego zawodu. Notariusze stali się członkami wojewódzkich kolegiów notarialnych. Do upaństwowienia notariatu doprowadzono ustawą obowiązującą od dnia 1 stycznia 1952 r.

Z dniem 1 stycznia 1992 r. notariusze państwowi na terenie dawnej Czechosłowacji zostali *ex lege* przekształceni w notariuszy funkcjonujących na zasadzie wolnego zawodu. Należy zauważyć, że po wydarzeniach z roku 1989 notariusze państwowi uczestniczyli już w przygotowaniach zmian społecznych poprzez powołanie funkcjonującej w ramach

notariatu państwowego Izby Notarialnej Słowackiej, której celem było przygotowanie notariuszy do wykonywania czynności notarialnych na bazie wolnego zawodu, przy uwzględnieniu zasad rzymskiej kultury prawnej.

Początek notariatu węgierskiego, zgodnie z tradycją, datuje się na rok 1231, kiedy to mocą Złotej Bulli przewidziano, że tzw. dokumenty wiary publicznej winny być akceptowane przez sądy feudalne jako dowód procesowy. Funkcję wydawania wiarygodnych dokumentów od roku 1875 powierzono notariuszom.

Notariat węgierski po II wojnie światowej został w 1947 r. upaństwowiony i organizacyjnie zintegrowany z system sądowniczym. Dopiero po zmianie systemu politycznego i wprowadzeniu gospodarki rynkowej ustawą – Prawo o notariacie z 1991 r. przywrócono na Węgrzech organizację notariatu typu łańciskiego, z samodzielnie funkcjonującymi notariuszami. Zorganizowany w ten sposób przyczynił się znacząco do zwiększenia zaufania inwestorów, także zagranicznych, działających na Węgrzech.

II. Status prawny notariuszy

1. Notariat i inne zawody prawnicze

W ustawodawstwie wszystkich omawianych państw notariat funkcjonuje wyłącznie jako notariat, w odróżnieniu od znanej instytucji „adwokata – notariusza”. Ponadto w żadnym z nich nie jest dopuszczalne wspólne prowadzenie kancelarii przez notariusza i przedstawicieli innych zawodów prawniczych. Cechę charakterystyczną stanowi także samodzielność zawodu notariusza i niełączenie go z innymi zawodami prawniczymi. Generalnie chodzi tu o zakaz wykonywania przez notariuszy dodatkowo innego zajęcia zarobkowego.

Ustawodawcy dopuszczają jednak pewne wyjątki od zakazu wykonywania przez notariuszy innych odpłatnych zajęć, np. w Republice Słowenii izba notarialna może wyrazić zgodę na podejmowanie przez notariusza zajęcia ubocznego. Przy wykonywaniu tego zajęcia nie może on jednak występować jako notariusz.

Z art. 4 Kodeksu Etyki Notariuszy Republiki Słowenii wynika, że notariusz przy wykonywaniu swojej funkcji, jak również w życiu prywatnym, nie powinien zajmować się interesami ani przejawiać innej aktywności w sposób naruszający jego godność. Mogłoby to bowiem zagrozić

jego wizerunkowi jako osoby niezależnej. Według dalszych postanowień tego Kodeksu, notariusz może uczestniczyć w spółce, jednak nie może być w niej zatrudniony ani wykonywać funkcji zarządzających. Dodatkowe zatrudnienie notariusza dopuszczalne jest wyłącznie za uprzednią zgodą izby notarialnej.

Według słowackiego Prawa o notariacie z roku 1993, spod zakazu niełączenia funkcji notariusza z innymi zajęciami wyłączony jest np. zarząd własnym majątkiem i majątkiem jego małoletnich dzieci, a ponadto działalność naukowa, publicystyczna, pedagogiczna, artystyczna oraz w charakterze tłumacza.

Podobnie jak słowackie, także czeskie Prawo o notariacie zezwala notariuszowi na zarząd własnym majątkiem oraz na działalność naukową, pedagogiczną, artystyczną, publicystyczną, a ponadto na działalność w charakterze tłumacza.

Ustawodawca węgierski w podobny sposób reguluje niełączenia funkcji notariusza z innymi, zezwalając notariuszowi jedynie na wykonywanie działalności naukowej, artystycznej, literackiej, pedagogicznej, wynalazczej i sportowej.

2. Spółki tworzone przez notariuszy

W ustawodawstwach omawianych państw, za wyjątkiem Słowenii, przewidziane są możliwości funkcjonowania kancelarii notarialnych w formie spółek. Obowiązuje natomiast – jak już była o tym mowa – całkowity zakaz łączenia się w spółki notariuszy z przedstawicielami innych zawodów prawniczych.

Warto zauważyć, że na utworzenie takiej spółki na Węgrzech wymagana jest zgoda zarządu właściwej terytorialnie izby notarialnej. Co do zasady, utworzenie spółki nie wywiera wpływu na zakres samodzielności wykonywania funkcji urzędowych, co oznacza, że każdy notariusz w dalszym ciągu dokumentuje czynności notarialne we własnym imieniu i samodzielnie odpowiada za skutki dokumentowanych czynności.

Czeskie Prawo o notariacie przewiduje, że partnerzy w spółce partnerskiej notariuszy mogą zastępować się wzajemnie przy czynnościach notarialnych. W razie zastępstwa partner zastępowanego notariusza działa w jego imieniu, lecz dokumenty podpisuje w imieniu własnym, umiesz-

czając na dokumencie nazwisko zastępowanego notariusza. Używa przy tym własnej pieczęci urzędowej. Analogiczne uregulowania występują na Słowacji.

3. Warunki powołania na notariusza

Pierwszym z zasadniczych warunków powołania na notariusza w ustawodawstwach wszystkich omawianych państw przystępujących do Unii Europejskiej jest ukończenie przez kandydata wyższych studiów prawniczych, przy czym wymogowi temu odpowiada również nostryfikacja zagranicznego dyplomu. Odpowiada to również wymogom przewidzianym w Europejskim Kodeksie Statusu Notariusza.

W Słowenii warunkiem powołania na aplikanta notarialnego jest złożenie egzaminu państwowego, zaś do powołania na stanowisko notariusza wymagane jest doświadczenie zawodowe – przepracowanie pięciu lat w charakterze w dyplomowanego prawnika, a w tej liczbie: przynajmniej dwa lata współpracy z notariuszem, co najmniej jeden rok w sądzie oraz jeden rok praktyki adwokackiej albo praktyki w charakterze obrońcy prawnego (*javni pravobranilec*). Zadaniem tego ostatniego organu jest reprezentowanie państwa względnie instytucji państwowej (można go w pewnym sensie porównać ze znaną w polskiej tradycji prawnej instytucją Prokuraturii Generalnej).

W Czechach i na Słowacji na listę aplikantów notarialnych kandydatów wpisuje właściwa izba notarialna, po czym, po co najmniej trzyletniej praktyce i złożeniu egzaminu notarialnego, nastąpić może wpisanie na listę asesorów. Warunek powołania na notariusza stanowi łącznie pięcioletnia praktyka notarialna, przy czym można zaliczyć do niej praktykę w poszczególnych specjalnościach prawniczych także poza notariatem.

Węgierskie Prawo o notariacie odróżnia asesorów notarialnych od zastępców notariuszy. Zastępcą notariusza można zostać po złożeniu ogólnego egzaminu prawniczego, natomiast przy powołaniem na notariusza wymagana jest trzyletnia praktyka w charakterze zastępcy notariusza, sędziego, prokuratora albo syndyka masy upadłościowej.

Sposób powołania na asesora notarialnego uregulowany jest w ustawodawstwach interesujących nas państw w sposób zróżnicowany.

W Słowenii wpis na listę asesorów następuje na wniosek notariusza zamierzającego zatrudnić asesora. W Czechach i na Słowacji warunkiem

wpisania na listę zarówno aplikantów, jak i asesorów notarialnych jest zawarcie przez notariusza z kandydatem umowy o pracę.

Według węgierskiego Prawa o notariacie, mianowanie na notariusza następuje w drodze konkursu rozpisanego przez zarząd izby notarialnej, na terenie której pojawia się wakat na to stanowisko. Ogłoszenie publikowane jest w dzienniku urzędowym oraz w dzienniku ogólnokrajowym. Oferty kierowane są na adres zarządu izby notarialnej, który w ciągu trzydziestu dni wybiera trzech, spośród zgłaszających się kandydatów, których przedstawia Ministrowi Sprawiedliwości do mianowania. Mianowany notariusz powinien w ciągu trzech miesięcy złożyć przyrzeczenie przed przewodniczącym krajowej izby notarialnej, po czym winien niezwłocznie przystąpić do wykonywania swojego zawodu.

W każdym z omawianych ustawodawstw przesłankę powołania na notariusza, poza ukończeniem studiów uniwersyteckich i odbyciem niezbędnej praktyki zawodowej, stanowi złożenie kolejnych egzaminów. Odpowiada to regułom Europejskiego Kodeksu Statusu Notariusza, stanowiącego, że dostęp do zawodu notariusza następuje dopiero po złożeniu licznych egzaminów i zakończeniu poszczególnych rozdziałów kształcenia.

Jeśli chodzi o egzaminy notarialne, stwierdzić należy istnienie zróżnicowanych regulacji prawnych obowiązujących w poszczególnych państwach.

Prawo o notariacie Republiki Słowenii nie przewiduje żadnego szczególnego egzaminu notarialnego. W jego miejsce wymaga się natomiast złożenia państwowego egzaminu prawniczego, co stanowi warunek wykonywania różnych zawodów prawniczych. Podobnie w prawie węgierskim – przewidziany jest jeden prawniczy egzamin zawodowy. Z kolei w Czechach i na Słowacji, podobnie do naszych rozwiązań, przewidziany jest specjalny egzamin notarialny.

4. Uprawnienia asesorów

Zakres czynności, do wykonywania których uprawniony jest asesor, jest w ustawodawstwach poszczególnych państw szczegółowo uregulowany.

W Słowenii asesorzy mogą sporządzać wszystkie czynności notarialne, za wyjątkiem aktów notarialnych. Za czynności asesora odpowiada

zarówno majątkowo, jak i dyscyplinarnie zatrudniający go notariusz. Asesor notarialny, który po pięciu latach praktyki spełnia wszelkie warunki do powołania na notariusza, może zastępować „swojego” notariusza we wszystkich sprawach. W razie nieobecności notariusza sporządzane przez takiego asesora czynności mają moc prawną równą czynnościom notariusza.

Według słowackiego Prawa o notariacie, notariusz może upoważnić pisemnie zarówno aplikantów, jak i asesorów swojej kancelarii do sporządzania pojedynczych czynności notarialnych. W szczególności chodzi tu o przyjęcie do depozytu, poświadczanie własnoręczności podpisu strony, jak również zgodności odpisów i kopii z dokumentem, przygotowanie dokumentów, dokumentowanie okoliczności faktycznych, wywołujących skutki prawne.

W ustawodawstwie czeskim określenie zakresu czynności aplikantów i asesorów należy zasadniczo do notariusza. Notariusz może upoważnić pisemnie aplikanta do poświadczania zgodności odpisów z dokumentami, własnoręczności podpisów oraz do przyjmowania do depozytu. Na pisemne upoważnienie i na wniosek notariusza, u którego jest zatrudniony, asesor może występować podczas nieobecności notariusza jako jego zastępca.

W prawie węgierskim zastępca notariusza może dokonywać czynności samodzielnie na jego wniosek i na jego odpowiedzialność. Do ważności sporządzonego przez zastępcę dokumentu wymagana jest jednakże kontrasygnata zastępowanego notariusza na sporządzanym dokumencie.

5. Powołanie na notariusza

W ustawodawstwach wszystkich omawianych państw, warunkiem powołania (mianowania) na notariusza jest posiadanie obywatelstwa danego państwa. Niewielki wyjątek w tym zakresie przewiduje prawo słoweńskie, wedle którego pod warunkiem prawnej i rzeczywistej wzajemności na notariusza powołany może być obywatel obcego państwa, o ile spełnia pozostałe przesłanki powołania. Wobec jednak braku takiej wzajemności, nie powołano dotychczas na notariusza w Republice Słowenii żadnego obywatela obcego państwa.

Warto w tym miejscu powołać się na przedstawiony w Parlamencie Europejskim raport znany jako „Marinho – Bericht”, w którym między

innymi ustalono, że zastrzeżenie obywatelstwa danego państwa przy powołaniu na stanowisko notariusza nie stoi w sprzeczności z zasadą wolności wyboru siedziby i wykonywania zawodu jako fundamentalną zasadą w funkcjonowaniu Unii Europejskiej. W dokumencie tym jednak zaakcentowano, że zarówno państwa członkowie Unii Europejskiej, jak i krajowe organizacje notariuszy powinny zmierzać do uchylecia *de lege ferenda* klauzuli obywatelstwa przy powoływaniu na notariuszy.

W poszczególnych ustawodawstwach przewidziane są inne jeszcze warunki niezbędne do powołania na to stanowisko. Najważniejszy z nich określić można najogólniej w taki sposób, że na notariusza można powołać osobę, która posiada cechy gwarantujące właściwe wykonywanie funkcji osoby zaufania publicznego.

Ustawodawstwo Słowenii *expressis verbis* wymaga ponadto aktywnego władania przez notariusza zarówno językiem urzędowym kraju, jak i językiem urzędowym regionu, w którym ma siedzibę. Z przesłanek szczegółowych warto wspomnieć, że w prawie słoweńskim kandydat na notariusza powinien mieć pełną zdolność do czynności prawnych oraz odpowiedni stan zdrowia. Dodatkową przesłankę przewidzianą przez ustawę stanowi dysponowanie przez kandydata odpowiednim pomieszczeniem.

W Czechach i na Słowacji przesłankę powołania stanowi pełna zdolność do czynności prawnej i nieposzlakowana opinia kandydata.

W prawie węgierskim warunkiem powołania na notariusza jest niekaralność, posiadanie biernego i czynnego prawa wyborczego oraz złożenia przez kandydata oświadczenia majątkowego.

W każdym z państw nominacji na notariusza dokonuje Minister Sprawiedliwości. Na Węgrzech i w Słowenii nominacja następuje na wniosek izby notarialnej, która przedstawia trzy propozycje, po uprzednim rozpisaniu konkursu na wakujące stanowiska notarialne.

6. Rozmieszczenie kancelarii notarialnych

Cechę charakterystyczną notariatu łacińskiego stanowi *numerus clausus* stanowisk notarialnych.

W Prawie o notariacie Republiki Słowenii kryteria utworzenia kancelarii notarialnej są szczegółowo uregulowane. W każdym okręgu sądowym powinna być utworzona przez Ministra Sprawiedliwości przynajmniej jedna kancelaria notarialna. Drugi warunek stanowi liczba ludności,

co oznacza powołanie jednej kancelarii na każde 30.000 mieszkańców, przy uwzględnieniu stopnia rozwoju gospodarczego regionu. Właściwość miejscowa notariusza rozciąga się na obszar całego kraju, z wyjątkiem czynności zleconych przez sądy. Te ostatnie bowiem mogą być zlecane wyłącznie notariuszom mającym siedzibę w danym okręgu sądowym.

W Czechach i na Słowacji liczbę kancelarii notarialnych w okręgu każdego sądu określa Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii właściwej izby notarialnej. Podobnie na Węgrzech, właściwość miejscowa notariusza odpowiada właściwości sądów lokalnych. Jeśli w siedzibie notariusza nie ma sądu, okręg jego działania określa Minister Sprawiedliwości.

W każdym z państw wchodzących do Unii Europejskiej przewidziany jest obowiązek stałego doksztalcania się notariuszy. Obowiązek ten w Europejskim Kodeksie Statusu Notariusza określany jest mianem aktualizacji jego wiedzy. W celu realizacji tego obowiązku np. na Słowacji powołano Akademię Notarialną.

W Prawie o notariacie Republiki Słowenii notariusze i asesorzy notarialni zostali zobowiązani postanowieniami kodeksu etyki notarialnej do stałego doksztalcania się, przy czym obowiązek organizacji tego doksztalcania spoczywa na izbach notarialnych.

Węgierski kodeks etyki notarialnej określa obowiązek stałego doksztalcania mianem zobowiązania moralnego notariuszy.

7. Zastępstwo notariuszy

Najogólniej rzecz ujmując, zastępstwo notariuszy dotyczyć może dwóch sytuacji. Po pierwsze, chodzić może o długą nieobecność notariusza, a po drugie, o wakat na tym stanowisku.

W pierwszej sytuacji, według prawa węgierskiego, zastępstwo notariusza wchodzi w grę, jeżeli jego nieobecność wynosi więcej niż 5 dni.

W Czechach i na Słowacji z kolei, izba notarialna wyznacza zastępcę, jeżeli notariusz jest nieobecny dłużej niż jeden miesiąc (albo 30 dni), a niemożliwe jest zastępstwo przez asesora lub partnera w spółce partnerskiej.

Prawo o notariacie Słowenii nie precyzuje czasu nieobecności notariusza, po upływie którego należy wyznaczyć zastępcę. Stanowi jedynie, że chodzi o długi czas nieobecności.

Jeżeli chodzi o osobę zastępcy notariusza w prawie słoweńskim, może nim być inny notariusz bądź asesor, który odbył już pięcioletnią praktykę, wymaganą do mianowania na notariusza.

Według ustaw czeskiej i słowackiej, na zastępcę notariusza powołuje się asesora z tej samej kancelarii notarialnej, a w jego braku notariusza lub asesora z tego samego okręgu sądowego.

Na Węgrzech zastępcą notariusza może być inny notariusz albo inny zastępca z okręgu tej samej izby notarialnej. Wyjątkowo może to być inny notariusz lub sędzia w stanie spoczynku.

8. Odmowa sporządzenia czynności notarialnej

Obowiązek sporządzania czynności stanowi zasadniczą cechę urzędowego charakteru notariatu. Notariusz nie może bez uzasadnionych podstaw odmówić dokonania czynności. Europejski Kodeks Statusu Notariusza stanowi, że notariusz winien wykonywać swoją funkcję, jeżeli jest to zgodne z prawem i nie zachodzi żaden przypadek odmowy, przewidziany w ustawodawstwie krajowym.

Podstawy odmowy sporządzania czynności notarialnych w omawianych państwach unormowane są różnorodnie i dotyczą zarówno treści samej czynności, jak i okoliczności związanych ze stronami czynności.

Według prawa słoweńskiego, notariuszowi nie wolno sporządzić czynności urzędowej zabronionej prawem ani takiej, w odniesieniu do której powziął podejrzenie, że jest to czynność pozorna bądź prowadząca do obejścia prawa (*in fraudem legis*) względnie do wyrządzenia szkody osobie trzeciej.

Czeskie i słowackie Prawo o notariacie w sposób ogólny zobowiązują notariusza do odmowy sporządzenia czynności urzędowej, która pozostaje w sprzeczności z ustawą albo innymi obowiązującymi przepisami prawnymi.

Z przyczyn podmiotowych notariusz w Słowenii nie może dokonywać czynności z osobami, które z powodu małoletniości albo z innych przewidzianych prawem przyczyn nie mogą dokonywać ważnych czynności prawnych. Jeśli notariusz stwierdzi, że strona nie jest uprawniona do dokonania wnioskowanej czynności prawnej, powinien zwrócić na to jej uwagę. Jeżeli strona obstaje przy żądaniu dokonania czynności, notariusz

musi czynność sporządzić z zaznaczeniem, że zwracał uwagę strony na zachodzące uchybienia.

9. Wylączenie notariusza od dokonywania czynności

Prawo o notariacie Słowenii, podobnie jak prawo polskie, określa szczegółowo krąg osób, w odniesieniu do których notariusz nie może dokumentować czynności. W szczególności chodzi o krewnych notariusza. Z przepisów wynika, że sporządzane w takich okolicznościach dokumenty notarialne nie mają mocy dokumentów urzędowych.

Według czeskiej i słowackiej ustawy notarialnej, notariusz nie może dokonywać czynności notarialnych, w których sam jest stroną lub stroną jest osoba mu bliska. Dokładny katalog osób bliskich uregulowany jest w obu tych państwach w kodeksach cywilnych.

Czeska ustawa o notariacie zobowiązuje notariusza do odmowy dokonania czynności w sprawie, w której uprzednio reprezentował stronę lub udzielał jej pomocy prawnej. Notariusz upoważniony jest do odmowy dokonania czynności notarialnej, jeżeli zaufanie pomiędzy nim a stroną zostało zachwiane, a ponadto, jeżeli strona odmawia wymaganego współdziałania względnie jeżeli strona bez istotnych powodów nie uiści zaliczki na koszty notariusza (to ostatnie samo przez się stanowi również podstawę odmowy dokonania czynności notarialnej).

Analogicznie w prawie słowackim, notariusz może odmówić sporządzenia czynności notarialnej, jeżeli strona nie wpłaci zaliczki na koszty notarialne.

W każdym z omawianych państw przewidziana jest możliwość zaskarżenia odmowy sporządzenia czynności notarialnych, przy czym w Słowenii, w Czechach i na Słowacji o zasadności zaskarżenia rozstrzyga izba notarialna.

10. Wynagrodzenie notariusza

W prawie słoweńskim obowiązuje taryfa uchwalona przez izbę notarialną w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości.

Na Słowacji, w Czechach i na Węgrzech taryfy notarialne regulowane są rozporządzeniami Ministrów Sprawiedliwości.

Podobnie jak w Polsce, także na Słowacji ustalone są maksymalne stawki wynagrodzenia należnego za dokonanie poszczególnych czynności notarialnych.

Wypada nadmienić, że w prawie słoweńskim wszelkie porozumienia zawarte przez notariusza ze stroną, a dotyczące wysokości honorarium, które stoją w sprzeczności z taryfą, są nieważne. Obowiązujący tam kodeks etyki notarialnej zakazuje notariuszom konkurencji cenowej. Dopuszczalne jest jednakże obniżenie bądź całkowita rezygnacja z honorarium w odniesieniu do stron, które nie posiadają środków na jego uiszczenie.

Prawo węgierskie z kolei zakazuje notariuszom ustalania honorarium poniżej taryfy, a ponadto zabronione jest to wyraźną dyrektywą Węgierskiej Izby Notarialnej.

Generalnie należy zauważyć, że według ustawodawstw każdego z przystępujących do Unii państw środkowoeuropejskich, honorarium notariusza oparte jest na kryterium wartości przedmiotu dokumentowanej czynności, a przy sporządzaniu czynności, w których wartości przedmiotu nie da się określić, przewidziana jest taryfa czasowa.

11. Nadzór nad notariuszami

W ustawodawstwach wszystkich omawianych państw obowiązuje przymus przynależności do zrzeszeń zawodowych notariuszy. Zrzeszenia te funkcjonują na szczeblu centralnym oraz na szczeblach regionalnych. Sposób rozdziału kompetencji i właściwości pomiędzy szczeble centralne i regionalne jest w każdym z nich uregulowany ustawowo.

Ogólnie rzecz ujmując, zadania izb notarialnych polegają na reprezentowaniu interesów notariuszy, nadzorze nad nimi i rozstrzyganiu spraw dyscyplinarnych. W wykonywaniu swoich zadań izby notarialne współdziałają w większym lub mniejszym zakresie z Ministrami Sprawiedliwości poszczególnych państw. Dotyczy to w szczególności uchwalania regulacji prawnych dotyczących siedzib i funkcjonowania kancelarii notarialnych, powołania na notariuszy oraz uchwalania przepisów prawnych istotnych dla środowiska.

Według Europejskiego Kodeksu Statusu Notariusza, notariusz wykonuje swój zawód wedle ścisłych reguł dyscyplinarno-prawnych i pod stałą kontrolą władz publicznych.

Na Słowacji, w Słowenii i w Czechach nadzór państwowy nad zgodnością z prawem funkcjonowania notariuszy sprawowany jest przez Ministra Sprawiedliwości. Realizując ten obowiązek, według prawa słowackiego, Minister Sprawiedliwości może odwołać notariusza z ważnych przyczyn, a ponadto żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciwko notariuszowi. Przysługuje mu również prawo wglądu do akt każdego notariusza. W dalszej kolejności jest on organem właściwym do rozstrzygania zażaleń na uchwały izb notarialnych. Bezpośredni nadzór nad działalnością notariuszy sprawowany jest przez izby notarialne.

W prawie słoweńskim Minister Sprawiedliwości może zarządzić kontrolę czynności notariusza i jego zastępcy oraz wszczynać postępowanie dyscyplinarne przeciwko notariuszowi, a ponadto kontrolować funkcjonowanie izb notarialnych, ich prezydiów oraz prezesów, może również kontrolować funkcjonowanie archiwów notarialnych. Bezpośrednia kontrola nad czynnościami notariusza powierzona jest izbie notarialnej. W sprawach, w których notariusz wykonuje czynności na zlecenie sądów lub innych organów państwowych, nadzór taki sprawowany jest przez prezesa sądu, w którego okręgu notariusz ma swoją siedzibę.

Czeskie Prawo o notariacie upoważnia Ministra Sprawiedliwości do sprawowania nadzoru państwowego nad notariatem. Nadzór nad działaniem regionalnych izb notarialnych, czynnościami notariuszy i nad prowadzeniem przez nich kancelarii notarialnych sprawowany jest przez Izbę Notarialną Republiki Czeskiej. Także poszczególne regionalne izby notarialne powołane są do sprawowania nadzoru nad czynnościami notarialnymi i prowadzeniem przez notariuszy kancelarii notarialnych w swoich okręgach.

Na Węgrzech zgodność z prawem czynności notarialnych nadzorowana jest przez prezesa sądu właściwego miejscowo dla siedziby notariusza. W ramach tego nadzoru może on żądać od izby notarialnej przeprowadzenia kontroli działalności notariusza względnie wszczęcia wobec niego postępowania dyscyplinarnego. Zarząd izby notarialnej zobowiązany jest do regularnego kontrolowania czynności notarialnych oraz funkcjonowania kancelarii. Pierwsza kontrola powinna nastąpić w ciągu roku od objęcia urzędu, a następne w odstępach co najmniej czteroletnich. Prezes sądu oraz organ samorządu terytorialnego, na terenie którego notariusz

ma siedzibę, mogą ponadto żądać w uzasadnionych przypadkach przeprowadzenia kontroli jego czynności.

12. Odpowiedzialność dyscyplinarna

Wedle prawa słowackiego, wniosek o wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciwko notariuszowi może zgłosić Minister Sprawiedliwości, prezes właściwego sądu względnie prezes rady izby notarialnej. W pierwszej instancji sprawę rozstrzyga komisja dyscyplinarna złożona z członków wybranych przez notariuszy i składająca się z notariuszy. Środki zaskarżania przeciwko orzeczeniom tej komisji kierowane są do sądu pierwszej instancji.

W prawie słoweńskim w sprawach dyscyplinarnych notariuszy rozstrzyga komisja dyscyplinarna, za wyjątkiem spraw, do rozstrzygnięcia których właściwy jest sąd dyscyplinarny. Oba te organy wybierane są na zgromadzeniu izby notarialnej spośród notariuszy. W sprawach dyscyplinarnych dotyczących wykroczeń, które mogą skutkować pozbawieniem stanowiska notariusza, rozstrzyga sąd dyscyplinarny składający się z dwóch sędziów Sądu Najwyższego i trzech notariuszy. Przewodniczącym składu jest sędzia. Przeciw rozstrzygnięciu tego sądu przysługuje zażalenie, które rozstrzyga Sąd Najwyższy w składzie pięciu sędziów zawodowych.

W prawie węgierskim sprawy dyscyplinarne rozstrzygane są przez sądy dyscyplinarne złożone z notariuszy, które funkcjonują przy sądach rejonowych i przy Sądzie Najwyższym. W pierwszej instancji sprawy rozstrzyga sąd dyscyplinarny właściwy dla siedziby izby notarialnej zrzeszającej notariusza, którego sprawa stanowi przedmiot rozstrzygnięcia. W drugiej instancji rozstrzyga sąd dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższym. W sprawach dyscyplinarnych notariuszy bierze udział przedstawiciel Ministra Sprawiedliwości, reprezentujący interes orzecznictwa.

W Czechach sprawy dyscyplinarne rozstrzyga Komisja Dyscyplinarna Izby Notarialnej Republiki Czeskiej. Członkami komisji są notariusze wybrani przez walne zgromadzenia regionalnych izb notarialnych. Wszczęcie postępowania następuje na wniosek Ministra Sprawiedliwości, Prezesa Izby Notarialnej Republiki Czeskiej, prezesów regionalnych izb notarialnych albo prezesów sądów rejonowych. Środki zaskarżania przeciwko rozstrzygnięciom Komisji Dyscyplinarnej kierowane są do prezydium Izby

Notarialnej Republiki Czeskiej, a w przypadku orzeczenia kary pozbawienia prawa wykonywania zawodu – do sądu powszechnego.

13. Odpowiedzialność cywilna notariuszy

Według słoweńskiego Prawa o notariacie, notariusz odpowiada wobec stron za szkody będące następstwem niedopełnienia przypisanych mu prawem obowiązków. Notariusz odpowiada także za szkody wyrządzone przez pracowników jego kancelarii.

Według ustaw słowackiej i czeskiej, notariusz odpowiada za szkody, które spowodował on sam albo jego pracownik w związku z czynnościami notarialnymi (odpowiedzialność ta nie narusza przepisów o odpowiedzialności pracowniczej).

Należy zauważyć, że w ustawodawstwach wszystkich omawianych państw notariusze zobowiązani są do zawarcie umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, co pozostaje w zgodzie z Europejskim Kodeksem Statusu Notariusza.

III. Czynności notarialne

Zasadniczym przedmiotem działania notariuszy jest sporządzanie dokumentów publicznych ze szczególną mocą dowodową. Według ustaw obowiązujących w poszczególnych państwach, do czynności notarialnych należą między innymi:

1) na Słowacji: sporządzanie dokumentów publicznych, depozyt, sporządzanie dokumentów prywatnych i umów pomiędzy stronami oraz czynności wykonywane na zlecenie sądów;

2) w Słowenii: sporządzanie dokumentów publicznych i protokołów, poświadczenia, sporządzanie dokumentów prywatnych i umów oraz czynności z natury swej sądowe;

3) w prawie czeskim: sporządzanie dokumentów publicznych, depozyt, poświadczenia, doradztwo prawne, zastępstwo stron, zarząd majątkiem oraz czynności w charakterze syndyka i czynności sądowe;

4) w prawie węgierskim: sporządzanie dokumentów publicznych, poświadczenia, depozyt dokumentów, pieniędzy i papierów wartościowych oraz prowadzenie niektórych spraw niespornych.

1. Sporządzanie dokumentów publicznych

W każdym z państw ustawodawcy przewidują zachowanie szczególnej formy zarówno przy dokonywaniu niektórych czynności prawnych, jak i przy rozporządzeniach jednostronnych. Cel ochronny tych przepisów polega na wyposażeniu w przymiot ważności niektórych czynności prawnych, sporządzanych w formie aktu notarialnego lub w innej formie notarialnej, a jego realizacja polega na zabezpieczeniu interesów stron przez notariusza jako osobę fachową i niezależną.

W prawie słowackim forma aktu notarialnego przewidziana jest między innymi do złożenia oświadczenia przez stronę, która nie umie pisać ani czytać, jak również do umów majątkowych małżeńskich, w których małżonkowie zmieniają przewidziany ustawą zakres ustawowej wspólności majątkowej. W dziedzinie prawa spółek akt notarialny wymagany jest przy tworzeniu spółek z ograniczoną odpowiedzialnością przez jednego założyciela oraz przy zmianie umowy spółki. Ta sama forma dotyczy tworzenia spółki akcyjnej, podejmowania uchwał walnego zgromadzenia wspólników, rozwiązania spółki akcyjnej, a w dalszej kolejności forma aktu notarialnego wymagana jest przy czynnościach związanych z powstaniem i rozwiązaniem spółdzielni.

W Słowenii obowiązek zachowania formy aktu notarialnego dotyczy w szczególności umów regulujących stosunki majątkowe pomiędzy małżonkami, umów rozporządzających majątkiem osób pozbawionych zdolności do czynności prawnych, umów dotyczących gruntów niezabudowanych, z uwzględnieniem prawa pierwokupu państwa lub gminy, umów dotyczących przeniesienia prawa własności gruntu zabudowanego przez osobę trzecią, umów dożywocia, ustanowienia służebności, umów darowizny na wypadek śmierci i przyrzeczenia darowizny, jak również umów o zrzeczenie się dziedziczenia. Wspomnieć dalej należy o ustanowieniu zastawu bez dzierżenia na rzeczach ruchomych, jak również o jednostronnych czynnościach prawnych dotyczących np. ustanowienia długu gruntowego, które według przepisów prawa rzeczowego sporządzane są w formie aktu notarialnego. W dziedzinie prawa spółek do czynności notarialnych w prawie słoweńskim należy np. protokół notarialny z walnego zgromadzenia akcjonariuszy spółki akcyjnej. Uchwały spółki z ograni-

czoną odpowiedzialnością, dotyczące zmiany treści umowy, także powinny być zaprotokołowane notarialnie.

W prawie czeskim rola notariusza w odniesieniu do prawa spółek znacząco wzrosła po 1 stycznia 2004 r., kiedy to weszła w życie nowela do kodeksu handlowego. W przypadku tworzenia spółek wprowadzono obowiązek sporządzania protokołu notarialnego w odniesieniu zarówno do spółek akcyjnych, jak i do spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, tworzonych przez większą liczbę osób, podczas gdy według przepisów dotychczasowych obowiązek taki dotyczył tylko zakładania spółek jednoosobowych.

2. Notarialne tytuły egzekucyjne

Według prawa obowiązującego w Słowenii, akt notarialny może stanowić tytuł egzekucyjny, kiedy zawiera w swej treści zobowiązanie dłużnika do spełnienia świadczenia. Zgodnie z § 20 prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego, akt taki jest wykonalny, jeżeli dłużnik zgodził się na bezpośrednią egzekucję i kiedy świadczenie wynikające z aktu notarialnego staje się wymagalne. Wymagalność świadczenia może być udowodniona przez protokół ugody, inny akt notarialny, dokument publiczny albo poświadczony dokument prywatny. Egzekucja nie jest jednak możliwa, w sytuacji gdy wymagalność roszczenia winna być udowodniona prawomocnym orzeczeniem wydanym w procesie.

Stosownie do § 171 kodeksu prawa rzeczowego Republiki Słowenii, bezpośrednio wykonalny akt notarialny wymagany jest do ustanowienia zastawu bez dzierżenia na rzeczach ruchomych. Jeżeli rzecz taka jest zabezpieczona wpisem do rejestru zastawów, prawo zastawu powstaje z chwilą wpisu do rejestru dokonanego na wniosek notariusza. Także ustanowienie hipoteki może być uzgodnione przez strony w treści bezpośrednio wykonalnego aktu notarialnego. W tym ostatnim przypadku ustanowienie hipoteki i wzmianka o egzekucji wpisywane są na wniosek notariusza. Bezpośrednio wykonalny akt notarialny wymagany jest także przy sporządzaniu umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie.

Zgodnie z prawem czeskim, regulującym bezpośrednio wykonalne akty notarialne, porozumienie stron w tym zakresie powinno zawierać określenie osoby dłużnika i wierzyciela, podstawę prawną roszczenia, przedmiot i termin spełnienia świadczenia, jak również wyrażoną *expressis verbis*

zgodę dłużnika na bezpośrednią egzekucję. Analogiczne rozwiązania znajdują się w prawie słowackim.

W prawie węgierskim dokumenty notarialne mogą stanowić tytuł wykonawczy po opatrzeniu ich przez sąd, po formalnym zbadaniu, w klauzule wykonalności. Taki dokument notarialny zawierać powinien jednostronne lub wzajemne zobowiązanie, oznaczenie strony uprawnionej i zobowiązanej, przedmiot i wysokość świadczenia, jak również sposób i termin jego wykonania oraz tytuł prawny zobowiązania.

Jeżeli zobowiązanie zależy od warunku lub terminu, spełnienie tego warunku lub nadejście terminu powinno być udowodnione dokumentami urzędowymi. Aby wszcząć egzekucję z takiego tytułu, dokument notarialny musi być zaopatrzony w sądową klauzulę wykonalności, a ponadto musi nadejść termin spełnienia świadczenia. Nie jest przy tym wymagane wyraźne złożenie przez zobowiązanego oświadczenia o poddaniu się egzekucji, jednakże notariusz powinien pouczyć zobowiązanego o możliwości przeprowadzenia egzekucji bezpośredniej.

3. Czynności notarialne wykonywane na zlecenie sądu

Cechą charakterystyczną notariatów środkowoeuropejskich są czynności notariusza wykonywane na zlecenie sądu. W ustawodawstwach wszystkich omawianych państw po reprivatyzacji notariatu przewidziano wykonywanie przez notariuszy czynności na zlecenie sądów i przekazano im w tym zakresie niektóre kompetencje. Według W. Rechbergera, przekazywanie notariuszom czynności z natury swej sądowych stanowi cechą charakterystyczną notariatu łacińskiego. Czynności te stanowią bez wątpienia przejaw wykonywania władzy publicznej *sensu stricto*.

W prawie Słowenii *de lege lata* jedyną czynnością sądową przekazaną notariatowi jest wydawanie wyciągów z rejestrów firm.

W prawie słowackim sąd może zlecać notariuszowi przeprowadzenie każdego postępowania spadkowego. W większości przypadków postępowanie to kończy się sporządzonym przez notariusza poświadczeniem dziedziczenia. Jedynie w wyjątkowych przypadkach wymagane jest orzeczenie sądowe, które jest przygotowywane przez notariusza. Wprowadzenie w prawie słowackim w 1995 r. możliwości zlecenia notariuszom przeprowadzania postępowania spadkowego doprowadziło w konsekwencji do znaczącego zmniejszenia liczby oczekujących na załatwienie spraw

spadkowych. Podobnie w prawie czeskim, notariusze występują w sprawach spadkowych na zlecenie sądów.

W prawie węgierskim, obok spraw spadkowych, przekazane zostały notariuszom także inne sprawy w postępowaniu nieprocesowym, jak na przykład postępowanie dotyczące rejestru zastawów oraz postępowanie w sprawie umarzania papierów wartościowych i innych dokumentów. W sprawach tych wydane przez notariusza postanowienie wywołuje takie same skutki, jak postanowienie sądowe.

4. Zastępstwo stron i sporządzanie dokumentów prywatnych

W Prawie o notariacie Republiki Słowenii przewidziane jest sporządzanie przez notariusza dokumentów prywatnych. Notariusz może także występować jako zastępca strony przed sądem i przed innymi organami w postępowaniu nieprocesowym, w sytuacji kiedy *causa* bezpośrednio wynika z dokumentowanej przez niego czynności. W postępowaniu notariusz ma takie same prawa i obowiązki jak adwokat.

Słowackie Prawo o notariacie zezwala notariuszowi na świadczenie doradztwa prawnego w ścisłym jednakże powiązaniu z jego czynnościami notarialnymi. Ponadto notariusz może prowadzić zarząd majątkiem strony i w związku z tym może ją zastępować, co jest określane mianem tzw. innych czynności notarialnych.

Czeskie Prawo o notariacie powierza notariuszowi, w związku ze sporządzaną przez niego czynnością notarialną, prowadzenie doradztwa prawnego, sporządzanie dokumentów oraz zastępstwo prawne w określonych sprawach. Czynności te określane są jako pozostałe czynności notarialne.

5. Depozyt notarialny

W ustawodawstwach każdego z omawianych państw Europy Środkowo-wschodniej, wstępujących do Unii Europejskiej, przyjmowanie dokumentów do depozytu należy do kompetencji notariusza. Z każdego przyjęcia sporządzany jest protokół. Poza dokumentami, do depozytu notarialnego przyjmowane są pieniądze, przedmioty i papiery wartościowe. Przyjmowane do depozytu pieniądze i papiery wartościowe notariusz

powinien przechowywać oddzielnie od swoich środków i w tym celu obowiązany jest do założenia oddzielnego konta bankowego.

Wypada wspomnieć, że w ustawodawstwach żadnego z nich nie są przewidziane szczególne formy odpowiedzialności notariusza, związane z czynnościami depozytowymi.

6. Udział notariuszy w rozstrzygnięciu sporów

Uczestnictwo w rozstrzygnięciu sporów jako czynność pozostająca w kompetencji notariuszy regulowane jest w interesujących nas państwach jedynie w prawie słowackim. Od 1 lipca 2002 r. obowiązuje tam mianowicie nowa ustawa o postępowaniu przed sądem polubownym, na mocy której zasadniczo rozszerzono katalog praw podlegających temu sądownictwu i wyraźnie postanowiono, że funkcję sędziego w sądzie polubownym mogą sprawować także notariusze. Ponadto na Słowacji przygotowywana jest ustawa regulująca proces mediacji, w związku z czym liczyć się należy z uczestnictwem notariuszy także w tej dziedzinie.

Dziedzina ta – jak się wydaje – powinna stanowić pole potencjalnego poszerzenia kompetencji notariuszy, co dotyczy każdego z państw wstępujących do Unii Europejskiej.

Poparcie dla takiego sposobu rozstrzygnięcia sporów wyrażone zostało także w trakcie konferencji na temat *Der Notar und die konsensuale Streitbeilegung*² w Salzburgu.

² Por. M. P a z d a n, *O mediacji i projekcie jej unormowania w Polsce*, Rejent 2004, nr 2, s. 23.